

Ο Ηράκλειος και η δυναστεία του

Α. Το Βυζάντιο σε κρίση	(α) ποια γεγονότα οδήγησαν σε κρίση το κράτος; - λοιμοί, κακές σοδειές, εισβολές στα εδάφη της αυτοκρατορίας (Σλάβοι και Πέρσες). (β) ποια τα αποτελέσματα της κρίσης; - παρακμή των πόλεων, υποχώρηση του εμπορίου και αποδυνάμωση του στρατού.
Β. Η αντιμετώπιση του Ηράκλειου	(α) στρατιωτικές επιτυχίες του Ηράκλειου: - εκστρατεύει εναντίον των Περσών, τους συντρίβει στη Νινευί και ανακτά τις βυζαντινές επαρχίες στην Εγγύς Ανατολή (627). - ενώ βρίσκεται στην εκστρατεία Αβαροι και Σλάβοι σε συνεργασία με τους Πέρσες πολιορκούν την Κωνσταντινούπολη (626), αλλά αποτυγχάνουν.
Γ. Ο θεσμός των θεμάτων	(α) τι ήταν τα θέματα; - διοικητικές περιφέρειες με δικό τους στρατό. (β) ποιες μεταρρυθμίσεις προκάλεσε η οργάνωση του κράτους σε θέματα; - το κράτος παραχωρούσε κτήματα (στρατιωτόπια) στους ελεύθερους αγρότες, που στελέχωναν τον στρατό των θεμάτων, για να συντηρούνται και να φροντίζουν τον οπλισμό τους. - ο στρατός των θεμάτων έγινε ένας αποτελεσματικός εθνικός στρατός και αντικατέστησε τα παλαιότερα μισθοφορικά στρατεύματα. - η στρατιωτική και πολιτική εξουσία ενώθηκε στο πρόσωπο του στρατηγού, που ασκούσε την ανώτατη εξουσία στο θέμα.
Δ. Ο εξελληνισμός του κράτους	(α) ποιες εξελίξεις επιβεβαιώνουν τον εξελληνισμό του κράτους; - επίσημη γλώσσα του κράτους ορίστηκε η ελληνική. - ο Ηράκλειος υιοθέτησε τον ελληνικό τίτλο βασιλεύς (πιστός ἐν Χριστῷ) αντί του λατινικού <i>Imperator Romanorum</i> .

□ Ερωτήσεις-εργασίες:

1. Αφού λάβετε υπόψη σας τις πληροφορίες πηγής του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου (σελ.20) και της αφήγησης του σχολικού βιβλίου, να εξηγήσετε:
(α) τους λόγους για τους οποίους ήταν αναγκαία η καθιέρωση των θεμάτων και
(β) τις μεταρρυθμίσεις που προκάλεσε η πρωτοβουλία αυτή.
2. Η 3^η του σχολικού βιβλίου.

1. Η κατάσταση του κράτους όταν ανέλαβε ο Ηράκλειος¹¹

Η αυτοκρατορία είχε μεταβληθεί σε ερείπια, όταν ανέλαβε τη διακυβέρνησή της ο Ηράκλειος (610-641), ένας από τους μεγαλύτερους ηγεμόνες του Βυζαντίου. Η χώρα βρισκόταν σε άθλια οικονομική κατάσταση και ο παλαιωμένος διοικητικός μηχανισμός είχε αχρηστευθεί. Η στρατιωτική οργάνωση, που στηριζόταν στους μισθοφόρους, δεν απέδιδε, αφού δεν υπήρχαν χρήματα, ενώ είχαν εξαντληθεί και οι παλαιές εστίες τροφοδοτούσαν το στράτευμα με έμψυχο υλικό. Οι κεντρικές επαρχίες του κράτους είχαν κυριευθεί από τους εχθρούς. Άβαροι και Σλάβοι είχαν εγκατασταθεί στη Βαλκανική χερσόνησο, ενώ οι Πέρσες βρίσκονταν στην καρδιά της Μ. Ασίας. Μόνο μια εσωτερική αναγέννηση θα μπορούσε να σώσει την αυτοκρατορία από την καταστροφή.

2. Τα δεδομένα στη Βαλκανική στις αρχές του 7^{ου} αι.

Ολόκληρη η περιοχή των Βαλκανίων έγινε θέατρο σοβαρών φυλετικών ζυμώσεων, αφού μάλιστα συνεχιζόταν ακόμη η εισροή των Σλάβων. Η χερσόνησος ολόκληρη ως το νοτιότερο άκρο της πλημμύρισε από Σλάβους. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι εκσλαβίσθηκε πλήρως και οριστικά ο ελληνικός χώρος. Όμως ακόμη και η Πελοπόννησος βρέθηκε κάτω από σλαβική κατοχή περισσότερο από δύο αιώνες. Ωστόσο, η βυζαντινή εξουσία κατόρθωσε σιγά – σιγά να επιβληθεί πάλι στην Ελλάδα και στις λοιπές παράκτιες περιοχές, οι οποίες έτσι διαφύλαξαν ή ανέκτησαν τον ελληνικό τους χαρακτήρα.

3. Η συμβολή του Ηράκλειου

Οι στρατιωτικές νίκες του Ηράκλειου ήταν οπωσδήποτε λαμπρές, το μεγαλείο όμως και η αξία του έργου του δεν οφείλονται στις εξωτερικές επιτυχίες του. Οι κατακτήσεις του στην Ανατολή χάθηκαν, όταν ύστερα από μερικά χρόνια ήρθε η αραβική κατοχή. Αυτό που έμεινε ήταν η νέα οργάνωση του στρατού και της διοικήσεως. Πάνω σε αυτή στηρίχθηκε η δύναμη των Βυζαντινών στους επόμενους αιώνες, και μόνον όταν αυτή εξασθένησε, άρχισε και η πτώση της βυζαντινής πολιτείας. Το σύστημα των θεμάτων που θεμελίωσε ο Ηράκλειος αποτέλεσε τη σπονδυλική στήλη του μεσαιωνικού βυζαντινού κράτους.

Η εποχή του Ηράκλειου αποτελεί ορόσημο για την ανατολική αυτοκρατορία όχι μόνο στον πολιτικό αλλά και στον πολιτιστικό χώρο. Τελειώνει η ρωμαϊκή και εγκαινιάζεται η βυζαντινή εποχή στην κυριολεκτική της σημασία. Η έμφαση του ελληνικού στοιχείου και η μεγάλη επιρροή της Εκκλησίας σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής δίνουν στην αυτοκρατορία μια νέα όψη. Το πρώιμο βυζαντινό κράτος διατήρησε με εντυπωσιακή επιμονή τη Λατινική ως επίσημη γλώσσα και μόνο αργά και διστακτικά αποδέχθηκε την προοδευτική επικράτηση της Ελληνικής, χωρίς ωστόσο να μεταβάλει ουσιαστικά τη νοοτροπία του. Έτσι η διγλωσσία ανάμεσα στην κρατική διοίκηση και τον λαό ήταν ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της εποχής εκείνης· η επίσημη Λατινική επικρατούσε σε όλη την κρατική διοίκηση και τον στρατό, ήταν όμως ακατανόητη από τη συντριπτική πλειοψηφία του ανατολικού πληθυσμού. Ο Ηράκλειος έθεσε τέλος στην κατάσταση αυτή και καθιέρωσε την Ελληνική ως την επίσημη γλώσσα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Η γλώσσα του λαού και της Εκκλησίας έγινε τώρα και γλώσσα του κράτους. Η επικράτηση της Ελληνικής, που είχε συγκρατηθεί με μέσα τεχνητά, εξαπλώθηκε με γρήγορο ρυθμό, με αποτέλεσμα η γνώση της Λατινικής να είναι στις αμέσως επόμενες γενιές φαινόμενο σπάνιο, ακόμη και στους κύκλους των λογίων Βυζαντινών.

¹¹ Τα παραθέματα με αρ. 1, 2 και 3 αντλήθηκαν από το έργο του Georg Ostrogorsky, *Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους*, μετ. Ι. Παναγόπουλος, εκδ. Σ. Βασιλόπουλος, Αθήνα 2001, σελ.159, 161, 171-2.

Θεματική διαίρεση στη Μ. Ασία το 950 μ.Χ.

4. Ο στρατός καλεί τον Ηράκλειο στο θρόνο

Τούτω τῷ ἔτει ὁ Πρίσκος μὴ ὑποφέρων ὀρᾶν τοὺς τε ἀδίκους φόνους καὶ τὰ κακὰ τὰ ὑπὸ Φωκᾶ γινόμενα ἔγραψε πρὸς Ἡράκλειον, τὸν πατρικίον καὶ στρατηγὸν Ἀφρικῆς, ὥστε ἀποστείλαι Ἡράκλειον, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, καὶ Νικήταν, τὸν υἱὸν Γρηγορᾶ τοῦ πατρικίου καὶ ὑποστρατήγου αὐτοῦ, ὅπως ἔλθωσι κατὰ τοῦ τυράννου Φωκᾶ· ἦκουε γὰρ μελετωμένην ἐν τῇ Ἀφρικῇ κατὰ Φωκᾶ ἀνταρσίαν [...] ἀπέκτεινε δὲ Φωκᾶς πᾶσαν τὴν συγγένειαν Μαυρικίου καὶ Κομεντίου, τὸν στρατηγὸν τῆς Θράκης, καὶ ἄλλους πολλοὺς ἀνηλεῶς. [...] οἱ δὲ Πέρσαι ἐξῆλθον σὺν τῷ Καρδαρίγα καὶ παρέλαβον τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν, καὶ πολεμήσαντες ἔτρεψαν τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατεύματα· καὶ παρέλαβον τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Παφλαγονίαν· καὶ ἦλθον μέχρι Χαλκηδόνος λυμαινόμενοι ἀφειδῶς πᾶσαν ἡλικίαν. καὶ οἱ μὲν Πέρσαι ἐξω τῆς πόλεως ἐτυράννου Ῥωμαίους· Φωκᾶς δὲ ἔνδον τὰ χεῖρονα αὐτοῖς ἐποίει φονεῦν καὶ αἰχμαλωτίζων.

Θεοφάνης, Χρονογραφία 295-6

Ασκήσεις:

Να επιλέξετε τη σωστή ή τις σωστές απαντήσεις:

- Οι εκστρατείες του Ηράκλειου εναντίον των Περσών πήραν έντονο θρησκευτικό χρώμα:

(α) επειδή οι Πέρσες είχαν αρπάξει τον Τίμιο Σταυρό.

(β) επειδή οι Πέρσες ήθελαν να εξαλείψουν τον Χριστιανισμό από τις περιοχές που αποσπούσαν από το Βυζαντινό Κράτος.

(γ) γιατί οι στρατιώτες του πολεμούσαν μόνο για τη διατήρηση της πίστης τους.

(δ) γιατί η Εκκλησία είχε στηρίξει οικονομικά την πολεμική προετοιμασία.

- Τα θέματα ήταν:

(α) διοικητικές περιφέρειες με δικό τους στρατό.

(β) οι συνοικίες της Κωνσταντινούπολης.

(γ) οι κρατικές υποθέσεις.

(δ) τα κράτη που κατακτούσε ο Ηράκλειος.

- Ανώτατη εξουσία (στρατιωτική και πολιτική) μέσα στα όρια του *θέματος* ασκούσε ο:
(α) αυτοκράτορας
(β) στρατηγός
(γ) δεσπότης
(δ) θεματάρχης
- Το κράτος παραχωρούσε στους αγρότες *στρατιωτόπια* και με τα έσοδα από αυτά εκείνοι ήταν υποχρεωμένοι (3 σωστές απαντήσεις):
(α) να συντηρήσουν τις οικογένειές τους.
(β) να πληρώσουν φόρο στο κράτος.
(γ) να τρέφουν τις στρατιωτικές μονάδες που στάθμευαν στην περιοχή τους.
(δ) να αγοράσουν τον οπλισμό τους.
(ε) να καλύψουν τα έξοδα των εκστρατειών.
- Οι παρακάτω εξελίξεις δείχνουν την ολοκλήρωση του εξελληνισμού της κρατικής διοίκησης (3 σωστές απαντήσεις):
(α) οι υπάλληλοι έπρεπε απαραίτητως να μιλούν ελληνικά.
(β) καθιερώθηκε η ελληνική ως επίσημη γλώσσα στην πολιτική και στρατιωτική διοίκηση.
(γ) αντικαταστάθηκαν οι ρωμαϊκοί τίτλοι από ελληνικούς.
(δ) απαγορεύτηκε η χρήση της λατινικής γλώσσας.
(ε) ο Ηράκλειος υιοθέτησε τον τίτλο *πιστός εν Χριστώ βασιλεύς*.